

I ÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi Iroda: Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közi: Jakab Elek.

VII.

AZ ALPERES DEREKAS VÉDELME.

(Folytatás.)

zen bebizonyítás tárgyilag van felvéve vagyis a tárgy tekintetéből merítve, s a „kormány“ szónak és az azzal szükségesképen egybeköttni kellett képzetnek természetén s törvényes helyzetén alapítva.

Lássuk már alperes személyére nézve miként áll a „kormány“ szónak értelme s használata az ő helyzetét s individualitását tekintve.

Igen természetes, hogy alperes a „kormány“ szó alatt egész éltében nem a felséget, hanem valami egyebet értett; mert mint alkotmányos országban nőtt s alkotmányos fogalmú szüléktől neveltetett, megtanulta, hogy a „kormány“ nem egy a fejedelemmel s nevelése által sajátjává vált képzete s fontolása szülte meggyőződése következtében örökké tisztának maradt előtte, hogy alkotmányos országban nem szabad ezen két szót: „kormány“ s „fejedelelem“ összezeserélni s a fejedelmet a mellette levő kormányhoz lealacsonyítani vagy a kormányt a fejedelelem dicső magosságára emelni.

És ez annyival tisztábban állott előtte, mert később nyilván is tapasztalta, hogy minden alkotmányos országban a fejedelelem s kormány közti különbség nemcsak tettelesen létezik, hanem mint az alkotmányosság ismerető jele ugy divatozik.

Minden jónak elismert s becsült publicistai könyvből s minden alkotmány leírásából annak nyilvános kifejezését s okainak magyarázását tanulta, miszerint „kormány“ (Regierung, le Gouvernement, the Government) s fejedelelem vagy király éppen nem teszen egyet s nem tehet egyet. Minden újságlevélben hasonlóul megkülönböztetve olvasta ezen két nevet; s még a bécsi újságban s Oestreich. Beobachterben sem vette soha is észre, hogy valamely alkotmányos ország kormányáról szólván s azon kormányok hibáit is nem ritkán közölvén, magáról a fejedelemtől szólott, s azon hibákat ennek tulajdonította volna.

Annyival is természetesebb, hogy alperes a „kormány“ szó alatt ne a király személyét értse, mivel ő Erdélyben született, ott nevel-

kedett s a közdolgok folytában legtöbb részt ottan vett s következőleg a közdolgokban előforduló tárgyak s nevek az ottani értelemekben váltak fogalma tárgyává. Már pedig Erdélyben a „kormány“ szó törvényes és hivatalos értelmében s használatában is tökéletesen meg van a fejedelm személyétől különböztetve. Erdélynek főkormány-széke van. A tanácsosok, titoknokok s irnokok is a kormány-székek tagjai. Ha a kormány annyit tenne, mint fejedelem vagy király, ugy a kormány-szék fejedelmi vagy királyi széket tenne. Ha pedig a tanácsosok, titoknokok egész az irnokokig a fejedelmi vagy királyi székek tagjai lennének, azt talán a kir. fiscus sem állítja.

Erdélyben törvény rendeli, hogy a kormány tagjait vagyis a kormányt országgyűlése válaszsza. Már a ki azt állítja, hogy a ki kormányt mond, az felséget ért alatta: annak azon törvényről is azt kell állítani, hogy az a guberniumnak vagyis magyarul kormány-nak választásáról szólván, a fejedelmet vagy királyt rendeli az országgyűlés választathatása alá, mely absurdumtól reméli, hogy a kir. fiscus is visszaretten.

Erdélynek tehát főkormány-széke (gubernium), főkormányzója (gubernatora) s kormányi (gubernialis) tanácsosai, titoknokai sat. lévén, ott valóban senkinek is eszébe nem jut a „kormány“ név alatt a dolgok mostani állásában egyebet érteni, mint vagy a helybeli kormányt (Gubernium Regium Transylvanicum) vagy a felső kormányt, t. i. a cancellariát s ministeriumot. És valóban soha sem jutott egy erdélyinek is eszébe, hogy az évekig törvénytelenül létezett helybeli kormány szám-talanná vált törvénytelenégeit s mindazt, mi törvényei ellenére történt, hódolva tisztelt fejedelme tettének tartotta s annak hibájaként tekintette volna.

Hogy Erdélynek diplomaticai nyelvében a „kormány“ szó fentebbi értelme szerint közönségesen használtatik, annak országgyűlésekeni beszédek, határozatok s irományok világos bizonyágai.

Régibb időkben, midőn még a magyar nyelv szegényebb s miveletlenebb volt, azt, mi most kormány név alatt értetik, tanácsri rendnek nevezték. Erről Erdélynek több

mint 20, máig is el nem töröltött törvényezikelye szól, melyek közt többek rendelik, hogy azt az ország válaszsza, hogy az ország hűségére is megesküdjék; hogy ha az ország törvénye ellen cselekszik vagy valamelyik tagja törvény elleni tanácsot adna, notába incurraljon. Mely sok törvény közül csak az Approbatalis Constitutio 3-ik titulusának 1-ső art. legyen említve. Ez így szól: „A tanácsri rend azért szokott a fejedelem mellé adhibealtatni és köteleességek is azt tartja, hogy minden jó és közönséges haszonra nézendő tanácsokat adjanak; valakik annak-okáért törvénytelen ok nélkül való dolgokra tanácslanák, comperta rei veritate, legitimeque citati et convicti, in Notam perpetuae Infidelitatis incurraljanak.“ — Később ezen tanácsrendet gubernium s consilium névvel fejezték ki, mint az I-ső Leopold által adott hitlevél s más törvényezikékből kitetszik. Magyarul pedig főigazgató tanácsnak s kormány-széknek vagy kormány-nak mondták és mondják. E szerint Erdélyben a kormány-szék s kormány teljességgel nem fejedelmet, hanem mind a diplomaticai nyelvben s gyakorlatban, mind a közéletben s szokásban épen egyebet tévén: természetes, hogy alperes is azon szónak értelmében nőtt fel s azt tette magáévé. És legtermészetesebb volt, hogy alperes épen akkor, t. i. 1834-ben élt s azon értelemben élt a „kormány“ szóval; Erdély országgyűléséről, lehet mondani annak üléséből jött egyenesen a szathmári gyűlésbe, Erdély országgyűléséről, melynek éppen az ottani kormány törvénytelen létezése s törvénytelen tettei voltak csaknem egyedüli tárgyai, melyen maga ő felsége is elősmerte azon kormány nem törvényes létezését. s helyébe törvény szerént választandót rendelt; hol minden beszélő kénytelen volt a „kormány“ szót a feljebb kifejezett értelemben örökké emlegetni, s mind a mellette, mind az ellene szólóktól és minden színű s hangulatú tagoktól szüntelen s valóban az unalomig hallani.

Hogy már nem Erdélyben, hanem magyarországi törvényhatóság gyűlésén is élt s éppen azon értelemben élt alperes a kormány szóval, az más alább előhozandó okokon kívül azért is természetes, mert miután ezen ma-

gyar szónak a két testvérhaza közül az egyikben törvényesen elhatározott értelme van, a másikkban pedig sem törvény, sem gyakorlat azon értelem ellen nem létezik, sőt mindkettő egyenesen s tisztán azt bizonyítja; színt oly természetes, mint helyes volt azon szót Magyarországon is az Erdélyben törvényesen divatozó, nem pedig más, talán Muszkavagy Törökországban létező értelemben venni.

Továbbá a kiket s a mely testületet Magyarországon Consilarii Regiseknek s Consiliumnak hívtak, s melyről feljebb előszámlált oly sok magyarországi törvények szólnak, ugyanazon testületet Erdélyben annak Magyarországról lett elszakadása után tanácsi rendnek nevezték. Már miután ezen tanácsi rendet most kormánynak hívják, igen természetes, azt, mi Magyarországra nézve ama consiliariusok s consilium képében s helyében létezik, hasonlólag kormánynak nevezni.

De nemcsak az erdélyi szokás birta arra alperest, hogy használja s épen azon értelemben használja a kormány nevezetét, Magyarországon is közönségesen elfogadottnak s használnak tapasztalta azt.

Midőn legelőbb volt szerencséje magyarországi megyei közgyűléseni vitatásokban részt venni (ezelőtt 15. eszt.) nem hallott egyebet, mint a kormánynak a tyró és adó dolgában tett lépéseinek nyilvános törvényekből merített hibáztatását s azon lépések elleni határozatokat.

Midőn 1825-ben legelőbb látta a hazában országgyűlést, csakugyan a kormány elleni panaszokkal nyílt az meg. Alperes tisztelt birái közül hetet hallott a kormányról vagy tanácsosokról (mely kettőt, mint feljebb előadatott, azon országgyűlése is egynek vett) hibáztatva szólani. Miket ezen tisztelt urak s azon országgyűlésnek több más tagjai kik közül most sokan fényes hivatalban vannak, pör alatt pedig egy sincs, akkor mondtak, s a mikkel a kormány tetteit, tehát a kormányt oly nagyon s oly kemény kifejezésekkel hibáztatták, ha a kormány s fejedelem szó egyet tenne, s következőleg mindazokat a király sérthetlen személyéről mondták volna, ugy bizonyosan nem lennének s nem is lehetnének mostani helyzetökben.

Azon utóbbi más két országgyűlésen is,

melyben részt venni alperes szerencsés vala, igen sok tárgyban forgott a kormányról szó, sokan, nagyon sokan hibáztatták annak feleltetteit, mások védték azokat; de azt, hogy a kormányról szólani ne lehessen, s hogy a kormány egyet tegyen a királylyal, az még a kormány legbuzgóbb védelmezőinek sem jutott eszökbe.

Alperes is a törvényes szokást követve, meggyőződésénél fogva gyakran szólott kormányról, s gyakran azt hibáztatva. Bár többen szokták volt is beszédeit czáfolni, azon, hogy kormányról szólott s a kormánynak némely tetteit hibáztatta; soha senki is fel nem akadt, s a czáfolások czélzata s tartalma csak annak megmutatása volt, hogy a mit ő hibásnak s törvénytelennek állított, az nem hibás s nem törvénytelen. Sőt azon bölcs s hódolva tisztelt férjfiu is, kinek elnöksége alatt szólott, soha még csak nem is figyelmeztette arra, hogy miért szól a kormányról s feleletre méltatván is beszédét (mi igen gyakran történt) a beszélőnek csak okait s állításait czáfolta. Sőt midőn alperest vagy kétszer beszédéért hibáztatva, akkor sem azt tulajdonította neki hibául, hogy kormányról szól s annak tetteit feszegeti, hanem vagy állításai alaposágát tagadta vagy némely felhozott körülményeket s kifejtett nézeteket a magok helyökön levőknek nem tanálta. Már pedig ha a kormány a király sérthetlen személyét tehetné, annak bizonynyal emlegetését sem engedte volna, valamint hogy midőn egyik horváthországi követ a felség személyéről szólott, elnökileg figyelmeztette arra, hogy repraesentativus systemával bíró nemzetnek köztanácskozásaiból a fejedelem szent személye megemlégtésének ki kell maradni. Történt ez az 1833-iki Jan. 21-én tartott 8-ik országos ülésben. Ugyanazon évben pedig a febr. 20-án tartott országos ülésben egy tisztelt egyházi ur az említett horváthországi követhoz hasonlólag a felség személyét hozván elő, a fenséges elnök a Jan. 21-én kimondott intésre hivatkozván, azt ismételte. És ha a kormány tetteit hibáztatni nem lehetne, ha ezzel királyunk felszentelt személye sértetnék, úgy a törvényes és buzgó örje a törvényességnek s a királyi méltóságnak bizonyára egy ily hibáztató szavat sem en-

gedett volna hangzani; annyival kevésbé engedte volna elnöksége alatt mindazon számnélküli vitatásokat s tanácskozásokat folyni, melyeknek mind sérelmek, következőleg a kormány hibáztatása volt tárgya.

Mindezeket tekintve, nem bámulást gerjesztőnek kellett-e lenni alperes előtt annak, hogy miután százak és ezerek szóltak kormányról, s miután százak és ezerek hibáztatták azt és mind a nélkül, hogy elnökök, kormány pártolói vagy a kir. fiscus az ellen felszóltak s annyival kevésbé azért valaki pereltetett volna, épen alperes választatik arra, hogy rajta bűnné kovácsolják azt, mi százakban s ezerekben annyi időközön keresztül nem találtatott bűnnek, és hogy rajta is ezt épen akkor tegyék, miután nem rövid polgári pályáján két országban, három országgyűlésben s 12 törvényhatóság számtalan gyűléseiben 16 évek lefolyta alatt ugyanazon szóval ugyanazon értelemben élt a nélkül, hogy azért bárki által is hibáztatott volna.

Mit ezereknek szabad volt tenni, miként lehet azért alperest hibáztatni? s mi neki is annyi évekig szabad volt, miként válhat az egyszerre bűnné? Miként lehet őtet nemcsak hibáztatni, sőt büntetni akarni azért, mi az által, hogy sem másokban, sem benne hibának nem vétetett, hallgatólag jóvá hagyatott? És miként lehet most egyszerre egy szónak oly értelembeni vételét bűnnek keresztelni, mely törvényvel megegyez, s mit még királyi parancs sem tilt? Hiszen ki ez utolsót törvénynek lenne is képes tekinteni, arra nézve is állani kell annak, hogy „Lex non publicata non obligat.“

Ennélfogva tökéletesen elég alperesre nézve már csak annak is megmutatása; hogy ő a „kormány“ szót nem azon értelemben vette, melyben a kir. fiscus veszi, s melyből akarja azon egész szöveget kifonni, melylyel alperest hitelenség vádjába vonhassa.

Erre is pedig számos tanúkat fog alperes tovább felhozni, kik azt egyértelműleg s nyilván bizonyítják.

Ezen kívül minden más bizonyítványokat szükségtelenné tevő bizonyítvány arra azon ünnepélyes s ezennel hitével s becsületszával is erősített nyilatkozása, miszerint ő

mind a kérdéses közgyűlésben, mind más minden alkalomkor a „kormány“ név alatt egyedül a felségnek kormányzásra használt eszközeit, a közigazgatás folytatására elkerülhetlen királyi tisztviselőket s azoknak összeségét értette, a király szent személyéről pedig közgyűlésen szólni mindig lelkiismeretesen kerülte.

Azzal rekeszti be alperes a kormány szóról s annak általa vett értelméről mondottakat, miszerint éppen azért élt ezen szóval, nem pedig sokak példája szerint: uralkodás, igazgatás, kormányzás s több más ilyen szavakkal, mivel ezeket a fentebbiek szerint a felségről is érthetőnek tartotta; a kormányt ellenben olyan szónak ismerte, mely nem kétértelmű, s mely alatt a királyt érteni nemcsak nem szokás, de nem is lehet.

Ha a „kormány“ szónak valahogy a törvény által oly magyarázat adatnék, hogy azon a felség személyét kell vagy csak lehet is érteni, (mely magyarázat egyébiránt nyelv, józan ész, polgári alkotmányunk szelleme és törvényeink ellen lenne), valóban alperes azon szót soha közgyűléseken többé nem említené.

Miután a feljebbiekben a felperes kir. fiscus okai s állításai teljesen megczáfoltattak s megmutattatott, hogy azok magokban véve sem olyanok, hogy bírói ítélet alapjául szolgálhassanak: következik, hogy a nevezett felperes által előadott tanúvallomásokról szólnunk s azokról is hasonlólag megmutassuk, hogy a t. bíróság által tekintetbe nem vehetők.

A mi tehát azon tanúkat illeti:

Azok közül többeknek személyes helyzetekre s az alperesseli viszonyokra nézve oly körülmények léteznek, a melyeknek tudása előtt s tekintetbe vétele nélkül még bizonytalan, hogy azok mint tanúk elfogadhatnak-é?

Vallomásaikra nézve pedig részint magokból azon vallomásokból meríthető, részint ellenvallomásokból merítendő oly czáfolatok hozathatnak elő, melyek azon vallomások tartalmát megsemmisíthetik.

Mielőtt az alperes ezen tanúk s vallomásaik ellen okait s okleveleiket előterjesztené, legyen szabad tanúkról s tanúi vallomásokról általánosan szólni.

Tanúk s azoknak vallomásai azon potló eszközök, melyekkel a véges ember kénytelen magát tudása parányiségében ellátni akkor, midőn szükségképen az emberi társaság s polgári alkotmány biztosítására azon terhes s erejét csaknem mindig felülmuló tisztbe kell elegendnie s azon hatalmat gyakorolnia, mi voltaképen csak a szenvedélyek nélküli mindentudó Istent illeti, t. i. hogy ítéljen embereknek gyakran eloszolható homály alatti tetteikről s még gyakrabban ki nem fürkészhető, erkölcsileg hibázható vagy menthető miségekről.

A mindentudóságnak ezen gyenge s félszeg pótlékja csaknem annyi bizonytalanságnak van alája vetve, mennyi szenvedélyek tudják s szokták az emberek tetteit s állításait az okosság helyett s gyakran annak képében vezérelni.

Tanúk vallomásaiban arra, hogy azon bizonyosságot vagy legalább ne csalfa világot nyujtsanak, hármat kell okvetetlen feltenni: elsőben, hogy a tanúk azt, miről vagy mit vallanak, tökéletesen tudják; — másodsor: hogy az igazat és csak az igazat akarják mondani; harmadsor: hogy a mit tudnak s mondanak, azok kifejezésének se félelem, se szenvedély színt ne adjon.

És e három együtt szükséges s közülök akármelyiknek is hiánya a tanúvallomást az igazat kiténtető fáklya helyett tévedésre s igazságtalanságra vezető csalfa világgá változtatja.

Mi könnyen és mily sok ok miatt hiányozhatnak pedig a feljebb említettek!

Mi kevés tárgy van, mit a tévedhető s oly gyakran tévedő ember igazán tudna, mi sok pedig, mit tudni képzeli, tudni hisz s csalódik!

A tudás vagy testi érzelmeink vagy értelmi fogalmunk szüleménye. Amazok hány-szor nem csalnak, ez mennyiszor nem téved!

És a tudásnak ezen annyira hibázhatósága s egyedül az oly gyakran csaló emlékezettől függő bizonytalansága mellett minő befolyást gyakorol az akarat a vallomásokra!

Elfogultság, személy iránti kedvetlenség, irigység, harag, bosszú, félelem és vágy s számtalan más mellékes okok s a szenvedélyek s indulatok oly számtalan rugói szokták az emberek cselekedeteit annyiszor s annyira elhatározni. Mindezen csábító hatalmaknak, melyek az erkölcsnek épen oly ellenségei, mint a valónak, tanúkra s vallomásaikra lenne-é kevesebb hatások mint más emberekre s azoknak legnevezetesebb tetteikre? És midőn az emberek fáradtságos bajt tűrni, vesztélyel küzdeni hajlandók s szenvedésekre s tettekre készek, csak hogy ama szenvedélyeknek s indulataiknak hódolhassanak, mennyivel készebbeknek találkozhatnak arra, hogy munka, fáradtság, baj, költség s veszedelem nélkül néhány szómondás által érjenek el oly célokat, melyekre irigység, bosszú vagy pedig félelem avagy kegy-kórság oly hévvel ösztönözik.

Vagy talán a szó szentsége s az eskü biztosítja azt, hogy mindez nem történik s az igaz és csak az igaz mondatik? Vannak, kik előtt az adott szó szent s az eskü feloldozhatatlan. Ilyenek vagy a való s igaz iránti erkölcsi tisztelet, a mások megcsalásától erkölcsi undorodás s erkölcsi méltóságok iránti kötelességek tekintetéből vagy pedig vallásos hitök s istentől való félelmök miatt borzadnak hamis vallomástól, hamis eskütől. De az erkölcsi megkötöttségnek s érzésnek most annyira megtágult kötelékei kevesek előtt bírnak eldöntő súlylyal, a vallásos hit s félelem pedig az annyira elharapódzott indifferentismus következtében sokaknál mint üres váz s rémkép gúny tárgyává vált, míg mások azt figyelemre sem méltatják. Elégé hibás, de, fájdalom, közönségessé vált gyakorlat következtében majd mindenki az Isten szent nevét számtalanszor veszi ok nélkül szájára s az eskük tréfából szóratnak; mit az ember gyakran megtesz, megszokja; s mit tréfából megszokott, azt többnyire komolyabb alakban is megteszi.

Mai világban, hol többnyire a hiuságon épült becsület agg szülöttjének hódol mindenki, hol a jobbak közt is isteni félelem keveset s önérteten épült erkölcsi büszkeség még kevesebbet tartóztat el rosztól; hol az emberek másnak oly nehezen, magoknak oly

könnyen szoktak megbocsátani; s ily romlott s ily elléhasodott világban a letett hit s eskü gyakran csaló biztosítása a cselekvéseknek s legszentebbül fogadott ígéreteknek, mely gyengébb biztosítása pedig az állításoknak.

Azért arra építeni, hogy az eltartóztatja az embert a szenvedelmek s indulatok sugta vallomástól, bajos és lelkiismeretben járó.

Az ember számítani szokott, számítás minden cselekvésének eredete. Igaz, hogy sokan a számokat, mások a számítást ismerik rosszul, s így sok számítás hibás és fonák.

Számít az is, kinek valami kell s valami oly tárgyokban, melyekről így vagy amúgy nyilatkozása neki hasznot vagy kárt okozhat, réa nézve kedvetlenséget szülhet vagy vágya kielégítésére szolgálhat. És számít, midőn oly valaki ellen vall, kinek ha árt, talán emésztő irigységének, kebelében forrongó bosszújának tett eleget; talán ez által olyaknak reméli vagy tudja helybenhagyásokat s kegyeket megnyerni, kiktől előmenetele s mindaz függ, mit előtte földi szükségei vagy hiúságának vágyai nagybecsűvé tettek.

Ezen számításban egyfelől mindezen előtte álló hasznos vagy kedves következeseket teszi, melyekre indulati s szenvedélyi buzdítják, ezeknek ellenében a hamis vallomás helytelensége s hamis eskü vétke s annak rosz következesei állanak. Ugyde bármi vétékért, annyival inkább néhány nem igazán mondott szó vétkéért kevesen rettegnek már az ég. mennyköveitől. Önérzésekre nézve pedig csak külsőleg ne tudassék vagy nem engedik belsejök hibáztató szavát hangzani vagy csalfa okoskodással hallgatásra ringatják. S így ezen számításban mint sokkal nagyobb szám jelenik meg a jó következesek mennyisége mint a roszaké, s ezeket amazokból kivonva, még bőven elég látszik fennmaradni a nem igaz vallomás megtételének eszközlésére.

De hányszor nem vesztegeté meg elfogultságok vagy szenvedélyeik azokat is, kik a valódi merő ellenkezés otromba vétkébe esni nem akarnak, s ennek következesében a nélkül, hogy készakarva hamisan valljanak, azokból, miket tudnak, olyakat emelnek ki, másfelől olyakat hallgatnak el, miket mellékes

nézeteik vagy indulatjok sugallanak, s így az egészre, ha nem akarták is a hamis vallomás bélyegét nyomni, de a részrehajlás színét vonták.

Mennyi ártatlan nem szenvedett, mennyi büntelen vér nem folyt tanúk tévedései vagy gonoszsága miatt? Régibb s újabb történetek telvék ilyenmü szomorú s borzasztó példákkal. Idvezítőnk ellen is léptek tanúk fel, s tanúk vallomásai következesében hozott véres ítélet által ontatott ki a legnemesebb vér.

Ezekre nézve átalánosan lehet s kell mondani azt, miszerint tanúvallomások gyanus és semmi esetre sem csalhatatlan bizonyítványok.

Különösen pedig terhelő tanúk csalhatósága még sokkal inkább tekintetbe veendő mint mentő tanúké; mivel indulatok s nemtelen, de hatalmas czélatok általi megvesztegettség kevesebbé hihető mentő mint terhelő tanúkra nézve. Terhelő tanú mindig árt vagy árt hat valakinek. Hevesebb s erőszakosabb természetü indulat azonban az, mely ártani törekszik, mint a használni kívánó, s többnyire nemtelenebb cél bir valakit arra, hogy embertársának ártson, mint arra, hogy valakit segítsen; hevesebb indulatról s nemtelenebb czélról pedig mind hamis tanúk szerzését, mind a tanúkra nézve hamis bizonyágtételt inkább feltehetni, mint a más védeése sokkal szelídebb szándékáról s indító okáról.

Legkevésbé lehet biztosaknak tekinteni oly vallomásokat, melyeket hatalmas s olyan tétet gyengék ellen, kinek a vallók egész szerencsájök kezei közt van s a kítől azok félhetnek s mindent remélhetnek.

A mi már a felperesnek jelen vallatását s tanúit illeti, nyilván s bátran meri alperes állítani, hogy azon vallatások tekintetbe nem vehetők, mert már magokban helytelenek és helytelenségek miatt erő s hitelesség nélküliek.

Sem okosság, sem törvény nem engedi, hogy vallatásoknál a kérdésekben a felelet a

tanúk szájába adassék. Ez egyáltalában tilalmas, s oly vallatások, melyek ily kérdésekkel tétetnek, erónélküliek. De annyival inkább tilalmas és hibás, midőn ily suggestivus kérdéseket az tesz, kinek kedvében járni oly számtalanoknak érdekében áll, s kinek kegye oly nagy következtetésű s fontosságú. Számtalanok készek vallani azt kedv- és kegykeresésből, mit azon hatalmas óhajtásával meg egyezőnek vélnek. És ha ez a kérdésben nyilván ki van fejezve, ha ki van mondva, mit kíván az feleletül, úgy annyival lehetőbb, hogy a valló a reá hagyásnak könnyű módjával ezen annyira óhajtott s előtte kívánatos kedvmegnyerést eszközölni kész. És ez annyival lehetőbb, mivel a ki positivus kedvkeresésben legkevesebbé aggódik is, lehet, hogy átallani fog tagadásával ama hatalmas ellen tenni s tagadó felelettel nemcsak nem bizonyítani, sőt épen megczáfolni azt, mit elébe tettek. Helytelen, sőt vétkes, midőn a hatalmas a gyengébbet oly dilemmába teszi, miszerint az vagy ellene mondván annak, minnek erősítése tőle nyilvánosan kívántatik, ezen czáfolása által ellene azaz kinyilvánított óhajtása ellen tegyen, s így magára ingerelje; vagy pedig hamisan valljon. Ily dilemma megfosztja a tanút erkölcsi szabadságától, s ez erőltetés.

Ha a hatalmas a gyengének már a kérdőpontban tudtára adja, hogy mit feleljen, úgy a valló nem szabad, hanem erőltetett állapotban van; erőltetett állapotban adott vallomás pedig a világon semmi ítélőszék előtt is bé nem vehető.

A felperes egyik kérdésében nemcsak az áll, hogy az alperes azon tudva lévő gyűlésben mit mondott, hanem fel van a tanú szólítva annak igazolására, hogy az alperes ezen s ezen szavakat vagyis egy egész phrasist mondott legyen. Már pedig a hatalmasnak felszólítása hány ember előtt nem bir tökéletes parancs erejével?

A felperes kérdése ily suggestivus s felszólító, sőt feleletet már magában foglaló lévén, mindazon vallomások, melyek ezen törvénytelen s helytelen kérdés következtetésében származtak, törvénytelenek s helytelenek, s következtetésképpen a bíró előtt meg nem állhatók. Mert a mi törvénytelen s

helytelen úton eszközöltetik, az maga is helytelen s törvénytelen, s ha bíró ily helytelenül s törvénytelenül eszközöltött vallomásokat elfogadna, részesévé lenne ama helytelenségnek s törvénytelenységnek, sőt azon erkölcs-telenségnek is, mi a félt ily erkölcsileg kényszerítő kérdések tételére birta.

Ezekre nézve az alperes már ezen tekintetből is azon vallatások ellen ünneplésen protestál, s hogy azokból semmi következtetés ne huzattassék, s azokra semmi tekintet se fordittassék, kéri s megkívánja.

De ha szinte nem léteznék is a feljebb előhozott ok, mely már magában azon vallatások megsemmisítésére elégséges, s ha a felperes nem oly törvénytelen, suggestivus, hanem más törvénytelen megegyező s a maga rendén lévő kérdésekre vallatott volna is: ezen esetben sem lehetne azon vallatás erővel bíró. Mert ugyanis annak tétele s módja is olyan volt, mi sem törvénytelen, sem helyességgel, sőt az illendőséggel sem egyezett.

Félnek a vallatás tételében közelebbi befolyást gyakorolni nem szabad. Annyival kevésbé szabad neki a kérdések tételekor jelen lenni. De minden helyzetű felek közül legkevesebbé lehet ez a fiscusnak szabad, kinek jelentése bizonyosan sokkal több s más hatású lehet, mint egy szegény pörlekedő.

Nem lévén szabad vallatásokat ily módon tétetni: a nem szabad módon tett vallatás bevehető sem lehet; s nyilatkozások, melyek oly hatás és befolyás közt s hihetőleg annak következtetésében tétettek, már a részrehajlás bélyegét hordozzák magokon.

Hogy a fiscus vallatásokon jelen is volt, később az alperesi tanúk előmutatásából ki fog tetszeni.

De nemcsak jelenléte által — mi már magában háborító — gyakorolta a fiscus befolyását, sőt nyilvános helyesléssel s hibázattal s ígéretet s fenyegetést magokban rejtő nyilatkozásokkal késztetett ellene tanúkat; mi hasonlólag alább tanúk által fog bebizonyíttatni.

Ki ilyesmit nehányakkal elkövetett, fel lehet s fel kell arról tenni, hogy azt a többinél is tette. Ilyetén reábeszélés, mely az emberi tetteknek két legerősebb rugóját,

t. i. a reményt s félelmet teszi mozgásba, valóságos megvesztegetés, mely pénznél s ajándéknál nagyobb hatású.

Minden részre nem hajlónak át kell azt látni, hogy a kérdéses vallatások ezen előadott tétele módja s a kir. fiscusnak azokra gyakorlott befolyása is tökéletesen elégséges azon vallomásoknak nemcsak meggyengítésére, sőt megsemmisítésére.

De még ezeken kívül, ha ezen vallatások alapja, t. i. a kérdőpontok nem lettek volna is törvénytelenek, s annak következtében azon vallatások magok is törvénytelenek nem lennének, és ha a kir. fiscus a felhozott módokon s titkos úton a tanúkra megkötő befolyását nem gyakorolta volna is, léteznek a tanúkra s vallomásaikra nézve oly körülmények s vallomásaiknak értelmök olyan, mi megint elegendő ok azokat minden fontosságtól megfosztani. Mert ugyanis —

A kir. fiscus tanúi alperes ellen gyűlésen ellenséges célzattal s indulattal voltak. És ezen ellenséges célzatnak s indulatnak elfogultságában hallgatták s fogták fel alperesnek azon gyűlésbeni beszédjét s magaviseletét.

Már a kik valaki ellen személyes törekvés sikeresítésére kezét fognak, azoknak azon személy elleni célzatok világosabb, hogy sem mint részére nem hajló tanúk tekintethesének. Semmi sem tesz valakit tanúvallomásra alkalmatlanabbá, mint gyűlölség és harag. Ezen tanúk pedig alperes ellen forralt gyűlölségöket s haragjokat mind azon ellene intézett törekvésökbeni kezeltetésükkel, mind pedig azzal bizonyították, hogy alperest azon gyűlésben, még mielőtt csak egy szót is mondott volna, beszélni nem engedték, sőt azért, hogy szólhatási jogával élni kívánt, fiscalis kereset alá akarták vetni.

Ily elfogult s személyes ellenségkint mutatkozott tanúknak vallomásaik, ha terhelők lennének is, tekintetbe nem vétethetnek, mert ezen terhelés amaz ellenséges törekvés szüleménye lehet.

Ugyanazon tanúknak pedig negativ nyilatkozásaik már positive mellette szólanak; mert positiv bizonyosságai annak, hogy őtet semmi sem terheli, mivel fel lehet, sőt fel kell tenni, hogy azok, kik ellene ellen-

séges indulatot bizonyítottak, bizonyosan semmit, mi őtet terhelné, el nem hallgattak volna.

Ha pedig épen az alperest igazoló nyilatkozások vannak azon ellenséges indulatot bizonyító tanúk vallomásai közt, az bizonyára az alperes mellett kétszeresen szól; mert ártatlanságának nyilvánosabb bizonyossága nem lehet, mint hogy azok is, kik ellene törekedtek, kénytelenek nem hibás voltát nyilatkoztatni.

Mindezekből kitetszik, hogy a felperes tanúinak ellene tett vallomásait ellenséges indulat s törekvés előzvéen meg, azok mint azon indulat s törekvés szüleményei tekintetbe nem vétethetnek.

Hogy alperes ellen azon közgyűlésen s azt megelőzőleg nagyjára épen az ellene vallott tanúk részéről minő ellenséges készületek s törekvések voltak, az az említeteken kívül ki fog tetszeni azon gyűlésnek tanúvallomásokon épült elbeszéléséből s ki fog tetszeni az arról szóló tanúk közelebbi megvizsgálásából, mikből az is kitünend, minő silány a felperesnek e pör 111. és 126-ik lapjain álló azon okoskodása, miszerint azon előkészületek s törekvések csak véleményi különbség következtései voltak, s azért azok a tanúkat vallhatási hitelességüktől meg nem foszthatják. Erre nézve alperes nem vizsgálja: mennyire lehessen hinni, hogy azoknak, kik előbb ugyanazon tárgy felett vele egy véleményben voltak, mi változtathatta véleményöket annyira, miszerint az ellenséges törekvés kútféjévé válják; azt sem vizsgálja, hogy azon tanúk nagy része olyan-é, kik akár önnön, akár idegen véleményre oly nagy fontosságot tenni képesek legyenek vagy ily tárgyban oly elhatározott véleménynyel birjanak, melynek kivivásáért mindent mozgásba tenni készek lehessenek; ezeknek vizsgálatát elmellőzvéen, ha szinte az ellene készületet tevők s törekvők nem mások által felkészített, nem mellékes célok által vezetett s nem hatalmasok tetszését megnyerni kívánó s az által tulajdon hasznukra törekvő emberek lettek volna is, hanem valóban ellenvélemény következtében váltak volna alperes ellenségeivé, mégis a dolog egyre megy. Nem az a kérdés ugyanis, hogy valaki miért

ellensége valakinek, s miért törekszik ellene, hanem hogy ellensége-é s bizonyított-é ellenséges törekvést vagy nem? Mert ha igen, ugy bizonynyal tanúvallomást nem tehet, akármilyen is ellenséges indulatjának oka.

A felperesnek a pör 112-dik lapján a fentebbit érdeklőleg ily nyilatkozása is áll: ha mindazok, kik az alperesnek a hazai rendszer felforgatására célzó elveivel ellenkezők, személyes ellenségei és annál fogva a tanúbizonyyságból kizárandók lennének, a fennálló törvényes hazai alkotmánynak egy barátja sem tehetne ellene bizonytságot." Erre alperes csak annyit jegyez meg, hogy hazánkban ezt a számosabb s józanabb rész most bizonyosan botránkozással, a jövő korban pedig kétségen kívül nevetéssel fogja olvasni.

De különben is mindazon vallomásoknak egyenkénti s egymással öszvehasznált tartalmok olyan, miből hasonlólag világosan kitűnik, hogy azok ellene semmit sem bizonyítanak s tekintetet nem érdemlők.

Mielőtt az egyes tanúk vallomásait taglalnók s azokat egyik a másikkal öszvehasználtván, az azokban létező ellenmondásokat felfedeznök, meg kell (a tanúvallomásokat általánosan véve) még következöket jegyezni.

Az emberi észnek s értelemnek csak az igazi tulajdona s bizonyos birtoka, mi fejtegetés s fontolgatás útján mint fogalom s képzet fejlődik ki benne; akár önmagából eredt annak csirája, akár hallott vagy olvasott tárgyak adtak arra alkalmat. Ily fogalmak önszülettjei, tulajdon teremtményei lévén, nem az emlékezet soha sem egészen biztos s gyakran nagyon is hűségtelen sáfárkodása alá adatnak, hanem érzéseinkkel egybeolvadt tárgyaivá válnak tudomásunknak.

Másként áll a dolog azon tárgyakra nézve, melyeket az ész nem maga tesz fel (concipiál) s nem maga szerkeztet, hanem csak lemásol. Ilyenek, miket magunkévá nem tettünk s magunkévá nem vallottunk, nincsenek fogalmainkba bele növe s beleolvadva s csak emlékezetünk lapjaira jegyeztetnek. Ezen lapok pedig egynél szűkebb, másnál tágabb kiterjedésűek, egynél gyenge érintések nyomainak elfogadására is alkalmasok, másnál erős és éles vonásokat is alig fognak

fel. Ezen lapokra a felfogás ír a külső érzékek segítségével

Ezeknek, t. i. a külső érzékeknek hibázható s gyakran hibázó minőségök, s annak, t. i. a felfogásnak éles vagy tompa, helyes vagy tévedő volta határozza el, hogy ezen lemásolás hiven-e vagy hibásan történik.

Mind az érzékek, mind a fogalom a figyelem feszült vagy tágult állapotjától függ, s azért ugyanazon személyben tehát ugyanazon fogalmi tehetség ugyanazon érzékek segítségével egyszer több, máskor kevesebb figyelem létezése miatt egyszer mélyen vés látott, hallott vagy tapasztalt dolgokat az emlékezetbe, máskor csak alig s csak némely részeit jegyzi fel azoknak s azt is alig látható s hamar muló vonásokkal.

Mindezek pedig, t. i. az érzékek, a fogalom s a figyelem egyedül a pillanat s körülmény hatásai alatt állanak. Az érzékek élesek, midőn a figyelem vigyázatra s vizsgálatra gerjeszti, tompák, midőn az által ingerelve nincsenek. A figyelem pedig az indulatok s az érzések által serkentetik, s azon indulatnak, azon érzésnek viseli színét, mely által ébresztetett, s ezen színt ruházza az érzékek által szerzett fogalmakra s okozott benyomásokra is. A szerelmesnek szerelme által ingerült figyelme élessé teszi hallását, imádott tárgyának lépteit, ruhája suhogását messze is képes hallani s ismeri. Ő ezen szerelmi indulatjának vagy érzésének bájoló színét ruházza az ezen hallás szülte fogalmára és sokáig marad emlékezetében s oly forma suhogás évekig remegő örömet idéz elő szívében. Ki valakire haragszik, annak ezen indulat vagy az ártani kívánás feszíti figyelmét, midőn gyűlölt tárgyat látja vagy szólani hallja, azt látja benne, azt hallja tőle, mi ama indulatának eledelül szolgál s benne a jót s szépet vagy észre nem vevén, vagy hamar felejtven, azt, mire abban rutnak vagy rosznak színét kenheti, elevenen megtartja emlékezetében.

De az ilyen másolat nem hű másolatja annak, mi látható vagy hallható volt, hanem az indulatoknak visszasugárzása s azon érzetnek képe, melyek azt az emlékezetbe vésték.

Arra tehát, hogy valamire tisztán emlékezzék valaki, szükséges 1-ör hogy érzékei már magokban véve épek s élesek légyenek, továbbá hogy azokat semmi körülmény ne zavarja s ne gátolja, mint p. o. látást távol-ság vagy hirtelenség, a hallást zaj, megszesség, a hangnak igen gyenge vagy igen hamari volta. 2-or, hogy képes legyen figyelmét eléggé éles s eléggé kiterjedt feszültségre emelni s feszültségben tartani azon tárgy felfogására, és hogy figyelmét semmi indulat, hanem csak a figyelmezés szándéka gerjesztette s táplálta legyen. — 3-or, hogy a jól s igazán hallott s látott s figyelemmel hallgatott és szemlélt tárgyat felfogni s érteni tudja, mert arra, mit az ember tisztán nem ért, tisztán nem is emlékezhetik; végre — mi pedig legbajosabb s legritkább — hogy a látott s hallotthoz sem kedves, sem kedvetlen képzetet ne csatoljon, s annak emlékezetét sem kényeztető kezére a kedvező, sem mostoha felügyelésére a hibáztató elfogultságnak ne bizza.

Bizonyos, hogy mindezek s ezek mind együtt szükségesek s elkerülhetetlenül szükségesek arra, hogy valaki valamire tisztán s csalhatatlanul emlékezzék. De mindezek mi gyakran hiányzanak s mi ritkán léteznek s létezhetnek együtt. Tagadhatlan tehát, miszerint igen ritka eset, midőn valaki valamire kivált huzamos idő múlva nemcsak képzeletében, hanem valósággal is tisztán emlékezik.

Ily sok akadály — lehet mondani el-lensége — van az emlékezetnek. És ily sok kívántatik meg mind a személyt véve fel, a kinek, mind a tárgyat tekintve, a mire emlékezni kell.

És ezért tanuvallomás, mely valamit csupán emlékezet nyomán állít, épen oly bizonytalan, milyen csalható az emlékezet s épen annyi lehetsége van, hogy az nem igaz, mennyi feljebb előszámított esete s oka van a hibás s felszeg emlékezetnek.

Világos ebből, mi kényes s lelkiismeretben járó dolog valaki felett hozandó bármi ítélet — anynyival inkább főben járó ítélet-alapjává oly tanuvallomásokat tenni, melyek egyedül csak az emlékezetből merítvék levén, oly kevés esetben lehetnek bizonyosak, oly

gyakran, oly sok esetben pedig hibásak s felszegek.

Még legbevehetőbb tanuvallomás s leg-ritkábban csak az oly tárgyról, mit valaki látott s tapasztalt, kivált ha gyakrabban látta s tapasztalta. És ritkábban csalható ez, nemcsak azért, mivel a látás, kivált az ismételt látás biztosabb s kévesebb tévedés alá vétetett érzék mint a hallás, kivált az egyszeri hallás, amarra többnyire hosszabb s vizsgáló figyelmet lehetővé fordítani, ez pedig a repülő hanggal örökre elenyészvén. De biztosabb a látáson épült tanuvallomás azért is, mivel az ember arról, mit látott, önma-gának egy képzetet csinál, s ezen képzet, mint már tulajdon mive, nemcsak emlékeze-tébe, hanem tudásába olvad bele.

Mit ellenben hallottunk, annak szavait s egész alkotását csak futva másoljuk le emlékezetünkbe. De valódi tudásunk tárgyá-vá abból csak az válik, mit a hallotról itél-tünk s minő benyomást az reánk tett. És ez s csak ez is az, mit hallottakról lelkiismeretes bizonyossággal — kivált huzamos idő múlva — állíthatunk.

Tudhatjuk azt huzamosabb idő múlva is, hogy egy beszéd vagy mondott szavak tetszettek-e nekünk vagy nem? Hogy azo-kat helyeseknek vagy helyteleneknek, szé-peknek vagy rutaknak találtuk? Mert ez a hallottakból huzott okoskodási következtetés s mint ilyen már eszünk tulajdoná s ma-radandó birtoka. De hogy minő szavak és minő szerkezettel voltak mondva, az csak le-másolva lehet emlékezetünkben. Hogy pedig ily másolat be ritkán marad meg hiven hosszabb ideig, azt minden tudhatja, ki kö-zelebb, vagy régebben hallottakra, sőt ön-maga által is mondottakra akar visszaem-lékezni.

Ki ne tudná ugyanis, hogy az emberi emlékezet olyan mint egy jegyző-tábla? Ezen táblára jegyezzük fel a látottakat s hallot-takat. E jegyzetek elevenebbek vagy homá-lyosabbak, a mint érzék, fogalom s figyelem, mely által azon jegyzékek történnek, éles és feszült vagy buta és tágult. De bármi ele-ven vonásokkal legyen is valami azon táb-lára feljegyezve, koptatja azt az idő, s csak olyanok, melyeket ismételt vonások megújí-

tanak, kerülük el azt, hogy az idő enyészto keze csakhamar ki ne törölje. Különböző azon táblának kiterjedése is, de bármekkora legyen, betelik az untalan változó látásokkal s hallásokkal, s ekkor az új emlékezet a régít törli, s az újak előbbiei helyére jegyeztetnek.

Ennél fogva ritka tárgy az, mely oly elevenen jegyeztetett volna fel emlékeztük táblájára, s a melynek vonásait ismételt látás vagy hallás annyira újítaná vagy visszagondolás annyira táplálná, hogy az sem idő teltével ne enyészne, sem újabb emlékeztük által ki nem töröltetnék.

Ily tárgyak közé bizonyosan legkevésbé tartozhat olyasmi, mit valaki csak egyszer s azt is csak futólag s zaj közt hallhatott.

Ezen igazságok megfontolása következésében bátran meri alperes állítani: miszerint mindazon vallomások, melyek a tanuk által csak egyszer, csak futólag s egy zajgó sokaság közepette hallott beszéde felől tettek, legkisebb fontossággal sem bírnak.

De alperes ennél többet is mer állítani s kénytelen nyíltan kimondani, miszerint minden, ki csak hallott s csak futólag hallott több szavakra, sőt egész constructiókra megesküszik, az, száz esetből talán egyet sem véve ki, hamisan esküszik.

Ezen állítás talán erősnek s merésznek tetszik, de lássuk mi minden kell arra, hogy egy hallott constructióra tökéletesen emlékezhessünk s azt tökéletes hiv másolatban mint hittelt erősíthető vallomást adhassuk.

Erre nem kevesebb kell mint —

1-ör. Hogy azon beszéd-töredék vagy constructió minden szavát tisztán hallottuk, hogy abból egy is hallási érzékünket ki ne kerülte és valamelyik helyett másat ne értetünk legyen.

Miután bizonyos, mi könnyen repül el több szavak közül néhány vagy csak egy is észrevétlen, és hogy mi könnyű valamely szó helyett másnak hallását vélni, bizonyos az is, hogy legalább merész hiedelem arra teni hitet le, miszerint egy hallott constructiónak minden szavát hallottuk, hogy egy sem hangzott el fülünk mellett nyom nélkül,

s hogy egy szavat sem hallottunk hibásan; még merészebbé válik e hiedelem, midőn nem négy szem közt, hanem egy lármás gyűlésben zajtól körülveve történt a hallás, minélfogva az, hogy némely szavakat nem hallottunk, másokat hibásan hallottunk, nemcsak lehetséges, sőt, hogy úgy történt, szinte bizonyos. 2-or. Szükséges, hogy azon constructiónak minden szavát megtanultuk legyen s egyet is mással fel ne cseréljünk és egyet se felejtünk el. Mert tudjuk azt, hogy egy constructióban csak egy szónak is kihagyása vagy mással felcserélése minő lényeges különbséget tehet s tesz is; már pedig hogy egy 20—30 szavakból álló constructiónak minden szavát változtatás és kihagyás nélkül egyszeri hallásra megtanulni bajos, sőt mi kevésbé lehetséges, azt minden tudhatja, ki valaha valamit könnyvélnél tanult, s ki bizonyosan emlékezik arra, hogy még tanuláshoz szokott s arra alkalmasabb éveiben is 20—30 szónak könnyvélnél megtanulására hányszor kellett azt megolvasni s ismételnie. De ha még ezen 20—30 szavat egyszeri hallásból képes volna is valaki egyszerre mind megtanulni, ez még korántsem elég arra, hogy azon beszéd-töredéket vagy constructiót igazán tudja.

Erre elkerülhetetlenül szükséges —

3-or. Hogy emlékeztébe legyen vésve, miképen voltak azon szavak összeszerkesztve s hogy minő renddel követték egymást. Mert miután csak 5—6 szóból különböző szerkezettel egészen különböző mondasokat lehet alkotni, úgy 20—30 szónál csak egynehány vagy egy szónak más helyre tétele egészen más értelmet ad a mondasnak.

Tudni és csalhatatlanul kell tudni, hogy minő megszakasztások vagy interpunctiok voltak azon constructióban, mivel csak egy virgulának vagy punctumnak kifejtése vagy odagondolása a legellenkezőbb értelművé teheti ugyanazon mondas.

Ha mindezek meglennének (mi pedig bajosan feltehető) s mind együtt lennének meg — mert csak egynek is hibázása a többit haszontalanná teszi — ekkor lenne lehetséges, hogy valaki hallott constructióról lelkiismeretes s igaz vallomást tegyen.

De ez csak a hallás legközelebbi időről — úgy lehet, csak néhány óráról — áll. Mint a szemtől távozó tárgyak, úgy kibebbedik s homályosodik az idő haladtával mindennek, de leginkább a hallottaknak emlékezete. A mint halványodnak a távozó tárgynak előbb elevennek látott színei, mint tűnnek annak megkülönböztető vonásai s olvadnak öszve kétséges alakká: úgy enyésznek annak, mit hallottunk, szavai, zavarodik öszve szerkezete s nem sokára csak néhány homályos töredéke marad s csak rémlik előttünk.

És még arra is, hogy ezen már csak homályos képpé öszveolvadt emlékezet egészen el ne enyészszék, s a hallottakra csak valamennyire is tisztán emlékezzünk, szükséges, hogy azokat értettük legyen. Midőn egy beszédnek töredékére kell emlékeznünk, akkor az egész beszédet kell felfognunk s értenünk; mert a ki az egészet nem érti, az nem lehet bizonyos, hogy a töredéknek is igazi értelmét kivette legyen, sőt azt bajosan is vehette ki.

Ebből a kir. fiscus tanúira nézve az következik, hogy a mely tanú az egész beszédre nem figyelmeztet, (mit többen, mint alább látni fogjuk, megvallanak,) az a töredéket sem érthette, mivel annak csak az egészszel egybefüggőleg lehetett értelme. És nem értvén, már ezen okból is arra tisztán nem emlékezhetik.

Következik továbbá, hogy a kinek vallomásából kitetszik, miszerint ezen töredéket nem értette, annak vallomása sem állhat; mert a nem értés vagy onnan eredt, hogy nem jól hallotta — mi a vallomást úgy is megsemmisíti — vagy hogy nem volt képes felfogni, ez pedig hasonlólag megfosztja a vallomást hitelességétől; mert kivált huzamos idő múlva csak olyanra emlékezhetik akárki is, (kivéven mit szajkóként memorizált vagy mire szajkóként megtanították), mit valóban ért. Mivel a feljebbi szerint csak az igaz értés az, mi az enyésző emlékezetet segíteni képes; mi a már tűnni kezdő eredeti szót olykor még visszaidézheti, s mi meggátolhatja, hogy egy szó helyett más s egyik a másik helyére ne tétessék. Már pedig hogy a kir. fiscus tanúi alperesnek sem egész be-

szédét, sem annak töredékét nem értették, világos abból, hogy oly constructiót fognak reá, minek értelme nincs, minek pedig értelme nincs, azt érteni sem lehet. Hogy azon kérdéses constructiónak valóban nincs értelme, azt alperes utóbb meg fogja mutatni.

Igaz, hogy vannak oly lelki stenographok, kik egész hosszas beszédeket is fel tudnak fogni s el tudnak mondani; de ezek oly ritkák, hogy a világon talán alig csak minden országra egy, s e ritkák közül is nincs példa, hogy vagy egy az ily hirtelen felfogottat emlékezetében állandóul meg is tartsa.

Valóban különös, hogy a kir. fiscus egyszerre s csapatban akadt ily világsudákra, kik egy beszélőnek — kinek szavait figyelemre se méltatták — néhány szavakból álló phrasisát emlékezetükbe, (melynek nem nagyon hűséges voltát különben is elismerik), nem csak rögtön s szóról szóra belevésték, hanem azt hónapokig is abban hiven megtartották.

Huzamos idő múlva nemcsak arra bajos tisztán emlékezni, mit futólag hallottunk, de még arra is szóról szóra emlékezni, mit olvastunk; pedig olvasás közt nemcsak egyszer üti meg füleinket a repülő s többé vissza nem idézhető szó, hanem a szavakon, sorokon tetszésünk szerint mulathatunk; mi figyelmünket egyszer elfutotta, azt újra meg újra olvashatjuk. Mégis néhány ember van, ki azt, mit két három hónappal azelőtt olvasott s talán figyelemre is méltatott, szóról szóra minden változtatás nélkül ugyanazon szerkezettel elmondani tudná!

De még azt is, mit maga mondott valaki, képes-e hónapok múlva szóról szóra s ugyanazon szerkezettel s épen úgy elmondani?

Ha ezt alperes tisztelt birái tudják, s ha képesek valamely tagtársoknak ezelőtt vagy két hónappal tartott ülésekben (melyben pedig csak könnyebb valamit megérteni s figyelemmel hallgatni mint zajos megyei gyűlésben) mondott 30—40 szóból álló constructióját most hiven elmondani, és ha arra, hogy ebben semmi kihagyás, hozzátétel vagy változás nincs, szent hitet mernek letenni: úgy ám vegyék a kir. fiscus tanúit olyanoknak,

kiknek vallomások a felhordottak által nincs megsemmisítve.

De ha valaki egy beszéd-töredéket s annak minden szavait tisztán hallotta s azokat meg is tanulta volna, s ha azon szavaknak miként történt sorolásában, összerakásában tökéletesen bizonyos lehetne, sőt ha azon hallott constructió interpunctióját oly tisztán tudná, mintha az előtte leírva állana, és ha mindezek felől mindezt huzamos ideig emlékezetében meg is tartaná, mi pedig egyenként is alig hihető s együtt csaknem lehetetlen, még akkor is bajos tudni, hogy az, mit ő vall — ha szinte egész lélekismerettel 'vall is — épen azon értelmű-é, mi amannak mondása volt.

Mondásnak ugyanis értelmét nemcsak a szavak, nemcsak a szerkezet határozza, hanem a hang, a testmozdulatok s arcvonások is. Minő szóra tétetik a hang sulya, melyik nyomatik meg vagy melyik ejtetik gyengén és lágyan, minő mozdulatok s minő arc kísérik a beszédet, ettől függ az egész beszédnek értelme. Mi egyképen mondva kérés vagy figyelmeztetés, az másképen szavalva, követelésé vagy fenyegetődzéssé válhatik.

Ezért valóban, ha valaki másnak szavait tökéletesen hiven akarná adni, úgy annak beszédét nemcsak leírni, de le is kellene kótnia. De még így sem volna a cél elérve, mert a beszéd értelmét lényegesen határozó mozdulatok s arcvonások még el lennének maradvá. S e szerint bíró valami mondott felől egyedül csak oly tanúk után ítélhetne tökéletes biztossággal, kik nemcsak el tudnák a hallottat tökéletesen s szóról szóra mondani, hanem a beszélőnek hangját, kéz- és testmozdulatait s arcvonásait is egészen tudnák utánozni.

Mindezekből világos, hogy tanúvallomások már magokban is mennyire kétes s nagyon is csalható bizonyosságok; hogy nem láttott, hanem csak hallott tárgyról, csak hallott szavakról még sokkal kétesebbek s bizonytalanabbak; s hogy egész constructióról — kivált zajos gyűlésben csak futólag hallott constructióról — adott vallomások pedig nemcsak kétséges hitelességűek, sőt kétségen kívül hitelesség nélküliek, mert felülmulják a szokott emberi tehetséget,

Világos a mondottakból, hogy az alperes elleni tanúvallomások több okok miatt nem állhatnak, mely okok egyenként is elegendők arra, hogy azért azon tanúvallomások elvetessenek.

a.) Hogy a vallatások suggestivus kérdésekre, tehát törvény által tiltott módon tétettek.

b.) Hogy a kir. fiscus vallatásokon is jelen volt és a vallókra erkölcsileg erőszakoló befolyást gyakorolt. Mi az alább felhozandókból ki fog tetszeni.

c.) hogy az alperes elleni tanukra nézve oly körülmény létezik s azokban oly tulajdon van, mi minden tanúvallomás bevehetőségét megsemmisíti. Mivel azon tanuk ama gyűlésben az alperes ellen nemcsak ellenséges indulatot bizonyítottak, sőt azon ellenséges indulatot az alperes elleni készületeik, készítéseik s a gyűlésbeni magok vi- seletök által tetté is valószínűvé tették, így mint tulajdon tettök által magokat bebizonyított ellenségei alperesnek ellene tanukul s bizonyosságokul nem használtathatnak. Ezen tanuknak ellenséges indulatjuk s törekvésök kitünend azokból, mik alább az egyes tanuk taglalása alkalmával ki fognak fejtenni.

Ezekre nézve napfényi tisztaságban áll az, hogy a kir. fiscus tanui a januariusi ítélet által tekintetbe nem vétethettek volna.

És ha alperesnek nem lennének is azon nagyszámu positiv tanui s bizonyítványai, melyeket a terhelő tanuk s vallomásaik czáfolására s megsemmisítésére alább fel fog hordani, mégis már a feljebbi általános okok bőven elegendők arra, hogy a t. kir. tábla mindazokat bölcsessége szerint a most előadottakból megfontolván, elismerje annak igazság s törvény parancsolta szükségét, hogy a kir. fiscusnak ennyire hitelesség nélküli való tanui s vallatásai tekintetbe ne vétessenek.

Alperes ünnepélyesen ellene mond annak, miszerint ellene ily tanuk használtasanak, kik ellenséges indulatot bizonyítottak, kik elfogultak, kik olyanra tettek hitet, mit nem értettek, s mit hogy úgy hallottak, nemcsak hogy bizonyosan nem tudhatják, sőt így nem is hallhatták, és a kik olyant erősítnek hittet, mire oly körülmények közt s anynyi idő mulva emlékezni a gyarló emberi tehet-

séget felülmulja. És az örök igazság szent széke előtt teszi óvását, hogy ily vallomások ne vétessenek alapul oly pörben, hol embernek élete s életénél drágább becsülete forog kérdésben; mely lélekben járó kérdés eldöntésére csak oly próbák használhatók, melyeknek félszeg vagy hibás voltak nem idézheti azon borzasztó lehetőséget elő, hogy az ártatlannak vére vagy feldult földi szerencséje biráira bosszút kiáltson.

FELPERESI TANUK EGYENKÉNTI LERONTÁSA.

Ámbár a felperesi tanukról s vallomásokról egyenként szólni s azokat czáfolni szükségfeletti, mivel nemcsak hogy azon tanuk, mint olyanok, kik az alperes ellen elenséges törekvést bizonyítottak, be nem vehetők, hanem mivel a vallomások, mint suggestivus kérdésekre tettek, egyáltalában törvény előtt meg nem állhatók, hogy azonban ezen tanukkal való bizonyítás hű volta még világosabban kitessék, lássuk ezen tanukat közelebbről s egyenként is, s lássuk, mik azok, a mik alperes ellen ezen tanuk által bizonyíttatnak? Mik azok, a mikkel ezen tanuk bizonyításánál fogva vádoltatik, hogy a kérdéses időben elmondott.

A vád már készen volt, mielőtt a kir. fiscus tanukat hallgatott volna ki, a vád a tanuk elébe adott kérdőpontokban egész kiterjedésében ott fekszik, s e kérdőpontok nyilván oly végből készültek, hogy a szolgálatra kész tanu ne legyen kénytelen emlékezetét megerőltetni, hanem az elébe írottakat minden további fáradság nélkül egyszerű „igen“-nel ráhagyhassa. Ennélfogva szükség legelőbb is e kérdőpontokkal megismerkednünk.

E pontok másodikában tehát legelőször is figyelmeztetik a tanu, hogy alperes a kérdéses gyűlésben valamiket mondott az országgyűlési dolgok folyamatja, jelesen az urbarialis tárgyakban hozandó törvények iránt.

És továbbá, hogy e pontban nemzeti

fenntartásunkat fenyegető veszélyeket érdeklő kemény kifejezéseket mondott.

A harmadik pontban felszólíttatik a tanu, hogy mondja elő azon szavakat, melyeket alperes beszédének befejezésében az uralkodó kormány ellen megsértő kifejezésekkel ki-mondott.

Hogy pedig a tanu el ne akadjon, a negyedik pontban elébe iratik azon formula, melyet a felperes kir. fiscus ezen szavakba foglalt: a kormány nem akarja azt, t. K.K. és R.R., mely csalárd álarczát tévén ocsmány képére, kihuzta 9 millió ember zsirját s már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ellenünk ez által felingerelvén, annak körmei közül ő szabadítson ki, s ekkor jaj nekünk tekintetes Karok és Rendek, mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.“

Végre az ötödik pontban ismét felszólíttatik a tanú, hogy ugyanazon szavakat alperessel az Uray alispány megszólítása következtében még egyszer ismételtesse.

Ha már most ezen kérdőpontokon végig nézünk, egyfelől ugyan nem tagadhatjuk, hogy elég gondosan s czélirányosan vagynak dolgozva azon célra, hogy alperesre a 4-dik pontban foglalt kifejezések rá mondassanak; de másfelől lehetetlen csudálkozás nélkül tekinteni, hogy a felperes kir. fiscus oly szavakat kíván alperes ajakaira fűzni, miket tiszta logicával azaz magyarul józan észszel bíró ember teljességgel nem mondhatott; következőleg oly mondással vádolja alperest, melyben következetlenség és ellenmondás van, s melyet a ki elmondott, már ez által ítélő tehetségének oly parányi voltát árulta volna el, hogy csak ezen egy tekintetből is mint gyenge fő imputatio alá sem jöhetne.

A kérdéses kifejezések feljebb egész kiterjedésökben láthatók. Ha ki azokat taglalni akarná, legelőbb is az tűnnék szemébe, hogy azoknak semmi értelmök nincs.

Igy kezdődnek azok: a kormány nem akarja azt tekintetes Karok és Rendek. De hát mit nem akar? Pedig ezt

kellene tudni arra, hogy azt egészen érteni lehessen, mert az egész ezen nem akarás körül látszik forogni.

Azt mondja továbbá: a kormány ki-

(Folytatása következik.)

húzta 9 millió embernek a zsirját és hogy már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 milliót ez által ellenünk felingerelvén sat.

I. RÁKÓCZY GYÖRGY

fejedelem levelezése

KASSAY ISTVÁNNAL

(1634—1639.)

Az eredeti levelekből

Közlő: Szilágyi Sándor.

XXXIII.

1639. Julius 23.

Az úr isten ő felsége minden idvösséges jókkal áldja meg kegyelmedet.

Toldalagi uramékat im isten áldásából szinte indítjuk. Az portáról is levelünk juta; császár még is beteges; esmég hadok leszen az szerecsenekkel. Az dolognak ott alkalmasint végire ment eddig az G. A. mert 15 napja holnap leszen, hogy audientiájának kellett lenni. Ha lehet kegyelmed Gyaluban eltekintsen s bennünket informáljon, mint épétnek. Az Medgyesi uram praedicatióját is kegyelmed küldje meg. Egy levél fordítása az deáknak maradt kegyelmednél magunk keze írása alatt, kit kegyelmednek Kolozsvárra küldtünk vala, Fejérváratt kíváná kegyelmed látni ujabban s úgy adánk oda, kegyelmed jó alkalmatossággal küldje meg hú emberétől; mi innét hétfőn visszaindulunk Fejérvárra. Adja isten, minden jót hallhassunk kegyelmedek felől. Datum in Arce Fogaras die 23. Julii Anno 1639.

G. Rákóczi m. p.

Az mely kötés leveleket kegyelmed beadott most Fejérváratt, azok között egyáltalában nincsen az az írás, ott maradt kegyelmednél.

Kivül más kézzel: 27 Julii redditae.

Külczim: Generoso Magistro Stephano Kassai de Colosvár stb. Fideli nobis sincere dilecto.

(A külczimen kívül az egész levél I. R. Gy. írása.)

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

XXXIV.

1639. Aug. 7.

Az úr isten ő felsége minden idvösséges jókkal áldja meg kegyelmedet.

Tegna p délest 6 óraker juta meg egy postánk az portáról; mit hozott, im kit in specie s kit paribus kegyelmednek megküldtük, mivel mi lassu deákok vagyunk, nem szinte érthetjük jól mindent, de az mennyire értjük is, úgy vesszük eszünkben, az portának nem sok tekintete leszen az gallia; király és több confoederatusok törekedésére, várván inkább csak az szerencsétől, időtől s ha az ígéret nem fog, mi bizony elhittük, nincsenek jó szándékkal hozzánk. Kegyelmed jobban értvén, tudósítson is róla. Az havasali vajda is küldje egy jóakarójával levelet hozzánk, in paribus azt is odaküldtük; kegyelmed megolvassván, őket küldje vissza és minutáljon választ is az gallus . . . . nek, mi csak azt irtuk volt el . . . a az király s több confoederatusok törekedésére az portának tekintete nem lenne . . . mi, lehet, az magunkéból is adunk, csak mind három punctom effectuáltassék úgy, az mint mi kívánjuk. Toldalagi uramékat is informálnunk kell, s ennek is mását meg kell küldenünk; ő kegyelmedeket is mint informáljuk, censuráját kívánjuk kegyelmednek. Adja Isten, minden jót hallhassunk kegyelmed felől. Datum Albae Juliae die 7. Augusti reggel 7. óraker. Anno 1639.

G. Rákoczy m.p.

Külczim: Generoso Magistro Stephano Kassai de Colosvár, Consiliario Nostro intimo stb. Fideli nobis sincere dilecto.

(A külczimet kivéve az egész levél I. Rákóczi Gy. írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

XXXV.

1639. aug. 11.

Kegyelmes uram, fejedelmem; ma 12 óra tájban adá meg az posta a Nagyságod kegyelmes levelét egynéhány inclusákkal. Megolvastam mindeneke. Bizontalan hírek magok között is vannak, a mint Bogádi uram írja; császár felől való hírek eddig jobban folynának, ha volna valami benne, az ő felsége szerelmes gyermekével is köz az jó halál. Az hadak felől is sok bizonytalan hírek vagyon; Eperjesről Nagyságodnak mind derekasbat irnak, és ha azok úgy lennének, akadályos dolog lenne. Az kamarás jövetele bizonyos lehet, de hogy Pálfi uram haddal jönne, kétségesb. Nagyságodnak ott fenn vigyázó emberi annak végére mehettek, hogy Nagyságodhoz egy Pozsonyi kamarás jó követségben és azt ne értették volna, hogy Pálfi uram haddal jó, nagy vigyázatlanság volna. Mindazáltal azt én elhittem, ha módjok volna benne, azt cselekednék, az ő részekre az is volna jobb.

Az danczkai levélből az tetszik ki: hogy Bisterfeldius uram derék resolutióval expeditus Nagyságodhoz; az királyok követinek fele késedelmeznek, az portai és velek való tracta nem lehet egyszersmind, ki igen kívántatnék.

Toldalagi uraméknak az első beállásra, intradára elegendő instructiót adott Nagyságod; abból annyit érthetnek, Nagyságodat informálják; Nagyságod is ő kegyelmeket ahhoz képest instruíthatja, nemcsak simplex annuentiát kívánt Nagyságod, hanem bizonyos és valóságos assecuratiót is az articulusok szerént.

Huszi uram Kolozsvárt nincsen, érette küldtem; bejövén, az Nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént instruíalom, mint viselje magát, ha vagyon valami a féle dolog az kamarás jövetelében, a mint Nagyságodnak Eperjesről írják; nem kell hirtelen expediálni.

Szegény Bánffi Margit testamentumát megolvastam kegyelmes uram; ugy disponált mint proprium acquisitumából fia szegény

Ália Sámuel uram igazságát neki megtartotta, a miben aviticuma lehetett. Az aviticumhoz hozzá nyulhatni, mert azt nem hagyta szegény Kékedi uramnak, de az aviticumon kívül maga saját keresményéből a szegény asszony Kékedi uramnak és még maradékinak is jure perpetuo annyit legalt; arról én mostan is egyebet nem írhatok, a mit irtam Nagyságodnak. Az ország törvénye is azt dictálja, Nagyságod fejedelmi méltósága is forog benne, az árvának is jobb. Ha Kékediné asszonyomat megkinálják dotatiumával, procuratori consulálván, hogy nem lehet több igazsága és az is igen kevés, talám compositióra megyen az árva tutrixával; ha pedig arra nem menne is, az Nagyságod parancsolatjából ante alias causas decidáltatnék és egy gyűlés vagy terminus alatt vége szakadna. Nagyságod bölcs itélete felőle, ezeket én így értem és irom, salvo tamen aliorum saniori judicio. Mostan kegyelmes uram törvények nem folynak, azt sem tanácsolhatom, hogy simpliciter az árvák nevével az 2-ik articulusban az testamentumnak specificált jószágokhoz hozzá nyulhassanak; mig az törvények megindulnak, adatik alkalmatosság, hogy az tanács urakban jönnek az udvarhoz, akkor többen jelen lévén, finaliter cuncludáhat Nagyságod, micsoda utat kövessen az szent-iváni és avval együtt specificált portióknak apprehendálásában.

Kegyelmes uram, alázatosan megszolgálom Nagyságodnak az temesi tenyésző marhákat, ez után jó leszen, ha valahonnan kan jut közikbe, mert a nélkül hamar elfajul. Minden includált leveleket visszaküldtem Nagyságodnak ezen levelemben. Az úr Isten Nagyságodat satb. In Kolozsvár die 11-a Augusti 1639. Hora 6-a vespertina.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

fidelis et humillimus. servitor
STEPHANUS KASSAI m. p.

(Az eredetiből. K.-fejevári könyvtár Nr. 5. W. 4—198. sz. alatt.)